

Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca
Romanian Academy Library, Cluj-Napoca Branch

Pierre de la Ramée, personalitate marcantă a Renașterii franceze, în bibliotecile transilvănene

Pierre de La Ramée, leading personality of the French Renaissance, in Transylvanian libraries

Pierre de La Ramée (1515-1572), leading figure of the French Renaissance, humanist, philosopher, mathematician and historian, is also prominently represented with his works in the Transylvanian libraries. Many of the 59 specimens preserved in seven libraries in six major cities of Transylvania (Cluj-Napoca, Sibiu, Târgu Mureș, Alba Iulia, Satu Mare and Zalău) are considered rare books, and their presence is a proud moment for any library. Books by Pierre de La Ramée, true monuments of culture, have circulated in Transylvania since the late sixteenth century and the beginning of the seventeenth century, representing for the Transylvanian intelligentsia tools for learning and reflecting its efforts to keep up with the West.

Keywords: Transylvanian libraries, Renaissance books, bibliophile rarities, Pierre de La Ramée, reformers

Institution's address: Str. M. Kogălniceanu 12-14, Cluj-Napoca, web: <http://www.bibacadcj.ro/>

Personal e-mail: elena@sese.ro

Din galeria personalităților marcante ale Renașterii franceze, l-am ales de această dată pe Pierre de La Ramée, care, prin operele sale, este prezent la loc de cinste și în marile biblioteci transilvănene.

Formația sa multilaterală s-a afirmat atât în domeniul umanist, cât și în cel științific. Umanist, filosof, matematician și istoric, a avut rezultate remarcabile în toate domeniile de care s-a ocupat. A fost o figură exemplară a Renașterii, un inițiator și un reformator.

Pierre de La Ramée (Petrus Ramus) s-a născut în anul 1515, într-o familie nobilă, dar scăpătată. A învățat să scrie și să citească în satul său natal. De mic, era deștept, vioi și îndrăzneț. Din dorința de a studia la școli mai înalte, a plecat singur, pe jos, la Paris, deși avea doar opt ani. A fost servitor la un tânăr bogat, care își făcea studiile la Paris, la Colegiul Navarra. Cu voia stăpânului său, noaptea învăța din cărțile acestuia și, în scurtă vreme, a putut să urmeze cursurile Facultății de Arte. La cursurile de filosofie, a fost coleg și cu viitorul poet Pierre de Ronsard. În anul 1536, își dă examenul de „magister artium”. Teza pe care și-o propusese era o critică violentă a filosofiei lui Aristotel. Titlul de magistrul îi oferă posibilitatea de a preda „artele liberale” în diferite colegii ale Universității din Paris, încercând în același timp să reformeze învățământul. Reforma în învățământul filosofic i s-a părut cea mai urgentă. Filosofia sa, foarte răspândită în întreaga Europă în epoca Renașterii, poartă numele de „ramism”. El a căutat, în rațiune și nu în autoritatea anticilor, criteriul adevărului.

În anul 1543, a publicat *Dialectices partitiones* și

Aristotelicae animadversiones. Prima lucrare era un tratat de logică, scris într-o limbă concisă și elegantă, iar cea de-a doua cuprindea o critică aspră a filosofiei lui Aristotel și, mai ales, a logicii sale. Această critică a stârnit o adevărată furtună și, dacă teza pe care o susținuse cu șapte ani în urmă la examenul de magistrul i-a fost trecută cu vederea și pusă pe seama tinereții, de această dată atacurile lui nu puteau fi lăsate nepedepsite. Francisc I a condamnat cărțile lui Ramus și a oprit vânzarea lor. De asemenea, i-a fost interzis să mai țină cursuri de filosofie și „de a mai batjocori pe Aristotel și pe ceilalți autori vechi, primiți și aprobați”.

După moartea lui Francisc I, au urmat vremuri mai bune pentru Pierre de La Ramée. Charles de Lorraine, vechiul său coleg de școală și fostul preceptor al regelui Henric al II-lea, l-a îndemnat pe acesta să-i ridice pedeapsa, redându-i dreptul de a se ocupa de filosofie.

Ramus a dorit să reformeze nu numai logica, ci să „modernizeze” toate științele timpului său, spre a le ușura, pe de o parte, studiul și, pe de altă parte, progresul. În anul 1551, a fost numit „lector regal”, adică profesor la Collège de France, iar acest lucru i-a facilitat munca de difuzare a ideilor noi, a proiectelor de reformă pe care le-a avut în multe domenii. Cursurile sale s-au bucurat de un deosebit succes. Uneori, chiar și două mii de persoane se adunau să-l asculte. Mulți străini, mai ales admiratori germani, veneau la Paris, interesați de prelegerile sale. În această perioadă, și-a completat și și-a reeditat vechile lucrări.

Liniștea relativă de care s-a bucurat în timpul domniei lui Henric al II-lea nu a ținut mult timp. Sfârșitul vieții sale a fost tulburat de conflictele religioase care agitau Franța în

Pierre de la Ramée

http://fr.wikipedia.org/wiki/Pierre_de_La_Ram%C3%A9e

a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Între 1550 și 1560, protestantismul se întinsese chiar și în cercurile culte. Pierre de La Ramée privea cu simpatie protestantismul și datorită faptului că era un adversar al lui Aristotel – filosoful oficial al catolicismului. De asemenea, „ardoarea logică” a filosofului îl determina să favorizeze protestantismul, lucru ce i-a atras toate urmările războaielor religioase. După Noaptea Sfântului Bartolomeu, respectiv a treia zi, în 26 august 1572, a fost ucis de o bandă de asasini. Părerea generală a biografilor săi este că filosoful a fost victima nu atât a credințelor sale religioase, cât a dușmăniilor pe care și le-a atras datorită ideilor sale reformatoare. Mărturiile istorice par a dovedi că ucigașii au fost plătiți de adversarul său, Jacques Charpentier. A fost o răzbunare personală, care nu umărea un simplu „huguenot”, ci vroia să-l pedepsească pe filosof pentru ideile sale. Pierre de La Ramée a rămas în amintirea posterității ca un martir al încercărilor sale de reformă intelectuală².

Pierre de La Ramée a arătat un viu interes pentru problemele de limbă. A fost autorul unui proiect de reformă a ortografiei și a pronunției și s-a ocupat în câteva lucrări de gramatica greacă, latină și franceză. În domeniul matematicii, a avut idei noi, mai ales pentru algebră, dar l-a interesat și istoria matematicii. Istoria l-a captivat, de asemenea, interesându-l în special originea galică a Franței. A avut un program de reformă a învățământului universitar, luptând pentru introducerea și dezvoltarea studiului științelor exacte și al dreptului. Prin lucrările sale, a contribuit la reînnoirea științifică în Franța, în epoca Renașterii³.

Pierre de La Ramée și filosofia

În anul 1555, Pierre de La Ramée a publicat *La Dialectique*, considerată de specialiști drept cea mai însemnată dintre operele filosofice apărute în limba franceză, înaintea lucrării *Discours de la Méthode* (Descartes, 1637). În 1556, a apărut și *Dialecticae libri duo* (o completare la lucrările sale anterioare care cuprindea ultimele lui păreri în materie de logică). *La Dialectique* avusese și câteva redactări mai vechi în limba latină, în 1543, 1547 și 1553. Sub titlul *Scholae dialecticae* a reluat, pentru ultima oară și cu multe schimbări, critica logicii lui Aristotel, pe care o aborda cu mai multă blândețe decât la început. Alte două lucrări au completat ceva mai târziu seria: *Scholarum physicarum libri octo in totidem acroamaticos libros Aristotelis* (1565) și *Metaphysicarum scholarum libri quatordecim in totidem metaphysicos libros* (1566).

La Dialectique, lucrarea sa de căpătâi, în care și expune doctrina, este socotită primul tratat de filosofie în limba franceză, care marchează un moment de seamă în cadrul Renașterii franceze. Meditația sa filosofică asupra metodei anticează cu aproape o sută de ani celebrele reguli ale lui Descartes. Lucrarea prezintă interes și din punct de vedere literar. Acest tratat se face remarcant prin faptul că citatele împrumutate din autorii antici pentru ilustrarea principiilor sale sunt traduse în versuri, în limba franceză, de către cei mai cunoscuți poeți contemporani lui (Ronsard, Du Bellay, Belleau, Pasquier, Peletier etc.), ceea ce denotă stima imensă de care se bucura printre prietenii săi⁴.

Lucrările sale de filosofie se găsesc în bibliotecile transilvănene în număr relativ mare. De pildă, la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca (BACJN), se găsesc 12 exemplare (ediții apărute între 1567 și 1599, existente în fondurile Reformat, Catolic și Unitarian; exemplarele sunt bine păstrate, legate artistic în pergament sau piele). La Biblioteca Muzeului Național Brukenthal din Sibiu (BBSB), se găsesc 8 exemplare (tipărite între 1556 și 1587). La Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca (BCUCJN), se păstrează 4 exemplare (edițiile din 1556, 1582, 1587, 1591); la Biblioteca Națională a României. Filiala Batthyaneum din Alba Iulia (BBAI), se păstrează 3 exemplare, tipărite în 1591; la Biblioteca Județeană Satu Mare (BJSJ) – 3 exemplare (1587, 1588, 1590); la Biblioteca Județeană Mureș. Biblioteca Teleki-Bolyai din Târgu Mureș (BTBTGM) – 1 exemplar (1577); la Biblioteca Documentară a Muzeului Orășenesc de Istorie (Bethlen) din Aiud (BDBA), nu mai există niciun exemplar, deși în catalogul manuscris din 1752 al Bibliotecii Bethlen din Aiud erau menționate 11 opere⁵.

Pierre de La Ramée și gramatica

Spiritul său enciclopedic s-a manifestat și materializat cu rezultate deosebite și în domeniul filologic. Așa cum am mai arătat, Ramus a fost autorul unui proiect de reformă a ortografiei (foarte importantă în secolul al XVI-lea, secolul tiparului) și a pronunției, dar s-a ocupat în câteva lucrări de gramatica greacă, latină și franceză⁶.

Lucrarea *Grammere* din 1562 este o operă foarte rară și apreciată în epocă, după afirmațiile lui F. Brunot. Ea debutează printr-un expozeu al sistemului său grafic. Autorul este un reprezentant tipic al patriotismului lingvistic burghez din secolul al XVI-lea. Este un continuator al lui Louis Meigret (autorul unor gramatici literare, care își propunea să stabilească o normă a limbii literare; prima sa lucrare de acest gen este *Trette de la grammere française*, Paris, 1550) și al lui Robert Estienne (*Traicte de la grammaire française*, Geneva, 1557), dar sistemul său gramatical este mai radical. Atât Ramée, cât și Meigret pun problema uzanței („du bon et du mauvais usage”), problemă care fusese pusă și de Geoffroy Tory, în *Champfleury* (1529). Ramée își propusese să stabilească pentru limba franceză „la loi de bien parler”, adică reguli fixe care să-i confere un caracter definitiv și care să-i aducă atributul de limbă clasică. Chiar dacă nu a reușit, meritorie rămâne strădania sa pe acest tărâm puțin explorat până atunci. Pentru Franța, studiile gramaticale începeau cu adevărat abia în secolul al XVI-lea; în epoca Renașterii, francezii și-au dat seama că limba lor este demnă de a fi studiată, preocupându-i nu numai bogăția și calitățile ei, ci și viitorul acesteia⁷.

Ediția a doua a gramaticii lui Ramus, cea din 1572 (*Grammaire*) este mult ameliorată. Evantaiul straturilor de populație a căror limbă o admite este mult mai larg (la început a optat doar pentru limba poporului), el incluzând acum și limba poporului din Paris. El afirmă: „selon le jugement de Platon, Aristote, Varron, Cicéron, le peuple est souverain de sa langue...”⁸. Sintaxa părților de vorbire este tratată separat. Există la Ramus multă îndrăzneală, un spirit novator, chiar unele extravagante; verbele sunt împărțite în două grupe, după cum au **i** sau **e** în desinența infinitivului; clasificarea timpurilor exclude timpurile compuse (considerate de el ca fenomene de sintaxă); subjonctivul ar fi un nou prezent, iar imperativul, un al doilea viitor. Părțile de vorbire sunt împărțite în două clase, după cum sunt sau nu susceptibile de a avea număr⁹.

Lui Ramus i se datorează distincția dintre **u** și **v**, **i** și **j**, confundate în acea vreme.

Din lucrările sale de gramatică, lucrări extrem de rare, în colecțiile transilvănene se păstrează câteva ediții. În colecțiile BACJN, 5 exemplare:

Grammatica Graeca..., Francofurti, apud Andream Wechelum, 1577, in-8°, 423 p. (fond Catolic, ediție foarte valoroasă, legată în pergament, în 1587, cu super ex libris I.Z.D. și cu multe însemnări manuscrise).

Grammatica ..., Hanoviae, apud Guilielmum Antonium, 1604, in-12°, 178 p. (fond Reformat).

Scholae in tres primas liberales artes: Videlicet: 1. Grammaticae. 2. Rhetoricae. 3. Dialecticae..., Francofurti, apud Andream Wechelum, 1581, in-8°, 258 p., legată artistic în pergament (fond Catolic).

Idem, 1595, in-8°, 258 p., legată în pergament (fond Reformat).

Scholarum grammaticarum libri XX (fără foaie de titlu; fond Reformat)¹⁰.

În colecțiile BBSB, se păstrează *Grammatica* (editio

postrema) și *Rudimenta grammaticae* (editio postrema), Francofurti, haeredes Andr. Wecheli, 1585.

Pierre de La Ramée și matematica

Pierre de La Ramée a fost un propagator al matematicii pe care a ilustrat-o în mod strălucit. S-a remarcat, de asemenea, ca istoric al matematicii – primele trei cărți din lucrarea *Scholarum mathematicarum libri XXXI* sunt consacrate istoriei matematicii. Idei novatoare a avut mai ales în domeniul algebrei.

Lucrarea sa *Arithmetica*, apărută la Paris, în 1555, a cunoscut numeroase ediții și a fost tradusă și în limba engleză. Manualele de matematică publicate anterior le-a grupat într-o lucrare unitară, intitulată *Scholarum mathematicarum libri XXXI*, tipărită la Basel, în 1569. Câteva din ideile sale ar fi: comentariul asupra numerelor negative, bazat pe opoziția logică dintre afirmație și negație; două negații echivalează cu o afirmație, scria el; aritmetica, susținea el, trebuie predată înainte de geometrie; mai puțin fericită este intervenția lui în geometrie. În cursurile sale de la Collège de France (din 1551), el a introdus *Elementele* lui Euclid (inovație îndrăzneată), pe care le-a tradus primul în limba franceză. A fost cel dintâi profesor de matematică de la Collège de France¹¹. Lupta împotriva limbii latine era cu atât mai dificilă, cu cât învățământul se făcea în această limbă. Până la Pierre de La Ramée, învățământul a fost exclusiv în limba latină; el a fost primul profesor care a predat în limba franceză matematicile.

Cele mai cunoscute lucrări ale lui de matematică sunt prezente în bibliotecile transilvănene în 7 exemplare: la Cluj (BACJN), 6 exemplare, iar la Târgu Mureș (BTBTGM), 1 exemplar:

Scholarum mathematicarum libri unus et triginta. A Lazaro Schonero recogniti et emendati, Francofurti, apud Andream Wecheli, haeredes Claudium Marnium et Joannem Aubrium, 1599, in-4°, 314 p. (la BACJN, 1 exemplar din fondul Catolic, cu o legătură artistică în pergament, cu multe însemnări manuscrise, iar pe pagina întâi, mai mulți posesori; cu ex libris Michaëlis Györffi și anul 1603, pe copertă; un al doilea exemplar este din fondul Reformat).

Arithmetices libri duo et algebrae totidem a Lazaro Schonero emendati et explicati, Francofurti, apud heredes Andream Wecheli, 1586, in-8°, 406 p. (la BACJN, 1 exemplar legat în pergament, în fondul Unitarian; o ediție din 1592 este prezentă la BTBTGM).

Arithmeticae libri duo et Geometriae septem et viginti. A Lazaro Schonero recogniti et aucti, Francofurti, apud Andream Wecheli heredes, Claudium Marnium et Joannem Aubrium, 1599, in-4°, 240 + 178 + 4 p. Errata (la BACJN, 1 exemplar în fondul Catolic, legat artistic în pergament).

Arithmetices libri duo. Nunc primum hac manuali forma in gratiam studiosae juventutis in lucem edita, Hanoviae, apud Guilielmum Antonium, 1604, in-12°, 81 p. (la BACJN, 1 exemplar, legat artistic în piele, în fondul Reformat).

Geometriae libri XXVII..., Hanoviae, apud Guilielmum Antonium, 1604, in-12°, 69 p. (la BACJN, 1 exemplar legat artistic în piele, în fondul Reformat)¹².

Numărul relativ mic de exemplare se explică și prin

faptul că, în domeniul științelor, Renașterea a înregistrat progrese evidente, însă adevărata renaștere a științelor va fi realizarea cea mai importantă a secolului al XVII-lea. De altfel, diversele descoperiri științifice, dincolo de un cerc restrâns al unei elite intelectuale, au avut de întâmpinat o rezistență serioasă din partea Bisericii.

Pierre de La Ramée și istoria

Pasionat de istorie, Pierre de La Ramée a întreprins cercetări științifice despre originile galice ale Franței, în lucrarea sa din 1559, *De moribus veterum Gallorum*, tradusă în limba franceză, în același an, de Michel de Castelnau. A fost preocupat și de istoria romană în *De Caesaris militia* (1559), lucrare tradusă în franceză, în 1583, de către același traducător¹³.

În Transilvania, se păstrează un singur exemplar din *Liber de moribus veterum Gallorum*, Basileae, 1574 (la BCUCJN).

Pierre de La Ramée – comentator

Pierre de La Ramée a fost și un comentator strălucit. Dintre autorii clasici latini, l-a comentat pe Marcus Tullius Cicero (106-43 î.d.Chr., om politic, orator, filosof și scriitor). Lucrările care se păstrează în Transilvania sunt: *De legibus liber I...*, Lutetiae, ex officina Michaelis Vascosani, 1554, in-4°, 43 f. (la BTBTGM, cu ex libris-ul lui Teleki Sámuel) și *In Ciceronis orationes...*, Francofurti, apud haeredes Andr. Wecheli, 1582 (BBSB); un alt exemplar, din 1575, al operelor lui Cicero comentate de Ramus se află la Biblioteca Documentară Zalău (BDZ). De asemenea, a comentat și operele lui Marcus Fabius Quintilianus (cca 35-96 d.Chr., orator); un exemplar din 1559 se află la BBSB.

Pierre de La Ramée și Universitatea din Cluj

Numele lui Pierre de La Ramée este legat și de istoricul Universității din Cluj, înființată prin decretul din 12 mai 1581, organizată și îndrumată de iezuiți, printre care și învățatul Antonio Possevino, autorul renumitei lucrări *Transilvania*, din 1583. Aceasta este prima universitate din țara noastră.

Cea dintâi tentativă de organizare a universității îi aparține lui Ioan Sigismund. Atras la calvinism prin influența nobililor și a anturajului de la curte, principele Ioan Sigismund s-a lăsat convins de necesitatea înființării unui colegiu, în slujba acestei confesiuni. În anul 1565, Dieta întrunită la Cluj a hotărât, cu acordul principelui, întemeierea colegiului pentru promovarea Reformei în Transilvania. În vederea organizării acestei școli superioare, au fost invitați la curte învățați din Elveția și Franța. Emisarii transilvăneni l-au invitat și pe renumitul umanist francez Petrus Ramus, profesor la Sorbona (invitație ce nu a fost onorată). Întrucât Ioan Sigismund a murit tânăr, la începutul anului 1571, proiectul său a fost realizat mai târziu¹⁴.

Concluzii

În urma cercetărilor efectuate în 33 de biblioteci din 18 orașe transilvănene, am găsit, până în prezent, 59 de

exemplare ale operelor lui Pierre de La Ramée, în 7 biblioteci din 6 orașe. Repartiția pe biblioteci se prezintă astfel:

- Biblioteca Academiei Române. Filiala Cluj-Napoca (BACJN) = 28 exemplare;
- Biblioteca Muzeului Național Brukenthal din Sibiu (BBSB) = 16 exemplare;
- Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca (BCUCJN) = 5 exemplare;
- Biblioteca Județeană Mureș. Biblioteca Teleki-Bolyai din Târgu Mureș (BTBTGM) = 3 exemplare;
- Biblioteca Națională a României. Filiala Batthyaneum din Alba Iulia (BBAI) = 3 exemplare;
- Biblioteca Județeană Satu Mare (BJSM) = 3 exemplare;
- Biblioteca Documentară Zalău (BDZ) = 1 exemplar.

Repartiția operelor pe domenii:

- Lucrări de filosofie = 31
- Lucrări de matematică = 8
- Lucrări de gramatică = 7
- Comentarii ale clasicilor latini = 4
- Lucrări de istorie = 1
- Polemici = 8

Total = 59 exemplare.

Ca număr de exemplare prezente în colecțiile transilvănene, Pierre de La Ramée se situează pe locul al patrulea (după Jean Calvin, cu 207 opere, Théodore de Bèze, cu 186 exemplare și Henri II Estienne, cu 184 exemplare)¹⁵. Multe din operele sale, considerate rarități bibliofile, sunt întâlnite în cele mai importante colecții din Transilvania, exemplare bine păstrate, legate artistic în cea mai mare parte, cu multe însemnări manuscrise. Prezența acestora constituie o mândrie pentru orice bibliotecă și punerea lor în valoare reprezintă o onoare.

Așadar, cărțile autorilor francezi din epoca Renașterii, printre care și cele ale lui Pierre de La Ramée, au circulat pe teritoriul Transilvaniei încă de la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul celui de al XVII-lea. Aceste monumente ale culturii au reprezentat instrumente de lucru necesare intelectualității transilvănene în formare, oglindind strădaniile acesteia de a ține pasul cu Apusul.

Cartea franceză a Renașterii este o parte esențială a bogatei moșteniri culturale pe care ne-au lăsat-o generațiile de erudiți și cele de colecționari de cărți, fiind un martor tăcut, dar elocvent al istoriei. Acest tezaur încă insuficient studiat și valorificat așteaptă, desigur, noi și valoroase contribuții.

Note:

1. P.P. Negulescu, *Filosofia Renașterii*, ediție îngrijită de Gh. Vlăduțescu, Alexandru Boboc, Sabin Totu, București, Editura Academiei Române, 2006, p. 344.
2. Ibidem, p. 345-347.
3. P.P. Negulescu, *op. cit.*, p. 341-358; *Dictionnaire des Lettres françaises. Le seizième siècle*, sous la direction de Georges Grente; collaborateurs: Albert Pauphilet, Louis Pichard, Robert Barroux,

Paris, Arthème Fayard, 1951, p. 596-598; *Histoire de la littérature française*, Vol. I, coordonator Angela Ion, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1982, p. 146; *Dicționar istoric critic. Literatură franceză*, coordonator Angela Ion, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p.41; Elena Damian, *Cartea franceză a Renașterii în fondurile Bibliotecii academice clujene* (II), în „Biblioteca și cercetarea”, XII, Cluj-Napoca, 1988, p. 172; *La Grande Encyclopédie...*, sous la direction de Berthelot, vol. I-XXXI, Paris, H. Lamirault et C-ie, Editeurs, 1885-1902, vol. XXIX, p. 801.

4. Elena Damian, *op. cit.*, p. 173.

5. În anul 1753, a fost realizat *Catalogus alphabeticus librorum illustris Collegii Alba N. Enyedienses renovatus anno 1752 diebus novembris*, al cărui autor nu este cunoscut. Catalogul păstrat în manuscris are formă de carte (20 x 30 cm) și însumează 294 de pagini (Ms 192). Cărțile sunt înregistrate în ordinea alfabetică a autorilor sau a titlurilor (peste 4000 de volume). În acest catalog, printre autorii cu cel mai mare număr de opere se află și Pierre de La Ramée. Dacă în 1752 Ramus figura cu 11 opere (printre care *Physica et metaphysica, Dialectica...*, *Schola rhetorica...*), astăzi în fondurile bibliotecii din Aiud nu am mai întâlnit niciun exemplar. Vezi Györfi Dionisie, *Catalogul din 1752 al Bibliotecii Documentare „Bethlen” din Aiud*, în „Biblioteca și cercetarea”, IX, Cluj-Napoca, 1985, p. 259-261

6. N. N. Condeescu, *Traité d'histoire de la langue française*, texte établi et augmenté par Ecaterina Cleynen-Serghiev, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1973, p. 199; Yves Girard, Marc-René Jung, *Littérature française. La Renaissance*, vol. I (1480-1548), Paris, B. Arthaud, 1972, p. 35.

7. N. N. Condeescu, *op. cit.*, p. 200-213; *Dictionnaire des Lettres françaises. Le seizième siècle, op. cit.*, p. 359.

8. N. N. Condeescu, *op. cit.*, p. 212; *Dictionnaire des Lettres françaises. Le seizième siècle, op. cit.*, p. 416.

9. N. N. Condeescu, *op. cit.*, p. 212.

10. Elena Damian, *Gramatica franceză în epoca Renașterii*, în „Biblioteca și cercetarea”, XVI, Cluj-Napoca, 1992, p. 54-67.

11. *La Grande Encyclopédie...*, vol. XXIX, *op. cit.*, p. 801.

12. Elena Damian, *Cartea franceză a Renașterii...*, *op. cit.*, p. 174; idem, *Cartea franceză de matematică din epoca Renașterii în colecțiile Bibliotecii academice clujene*, în „Libraria. Studii și cercetări de bibliologie. Anuar II”, Târgu Mureș, 2003, p. 181-182.

13. *Histoire de la littérature française*, vol. I, *op. cit.*, p. 146.

14. Împrejurările politice zădărnicesc înființarea acestei instituții. Deși Reforma câștigase teren și în Transilvania, mai ales după alegerea ca principe a catolicului Ștefan Báthory, în 1571, începe ofensiva împotriva ei. Influența acestuia sporește și mai mult după ce este ales și rege al Poloniei, în 1575. Iezuiților, deveniți sfătuitoarii săi, Báthory le permite să se așeze la Mănăstur, lângă Cluj, în 1579, iar peste doi ani, chiar în vatra orașului; aici, iezuiții reușesc să convertească la catolicism vreo 400 de persoane. În acest climat spiritual, în care se simțea și suflul umanist al Renașterii, ia ființă în 1581 Universitatea din Cluj. Ea a fost organizată după modelul universităților din Apus; era frecventată de tinerii transilvăneni, care, în 1585, erau în număr de peste 130. În apropierea universității, s-a construit, în anul 1583, un colegiu-seminar pentru studenții săraci și un altul pentru fiii de nobili, după modelul celor din Boemia, Polonia și Germania. Scopul venirii iezuiților la Cluj, în 1579, a fost acela de a fonda un colegiu catolic în acest oraș. De fapt, cea mai importantă latură a activității iezuiților în Transilvania a fost revigorarea învățământului catolic, prin întemeierea de școli și de biblioteci bine organizate.

Scurta existență a universității a fost tulburată de conflictele religioase. Reformații nu vroiau să accepte Contrareforma,

revenirea catolicilor și a iezuiților. În 1603, iezuiții au fost alungați de populația reformată, bunurile lor, devastate, sau confiscate, iar porțile universității, închise. Biblioteca iezuită din Cluj consta din 2671 opere, înainte de devastarea ei. „Cea mai bine organizată și cea mai mare bibliotecă școlară transilvăneană din cursul secolului al XVI-lea” a fost cea a Universității iezuite din Cluj. La înființarea ei (1581), principele Ștefan Báthory a strâns acolo întregul fond care s-a mai putut găsi în bibliotecile medievale catolice. Până la moartea sa (1586), principele s-a îngrijit de dotarea cu cărți a noii instituții. Profesorii iezuiți au adus și ei cărți științifice moderne. Deși în 1603 biblioteca a fost devastată, ea nu a fost distrusă întru totul, ci doar împrăștiată. Din această colecție de cărți fac parte și operele lui Ramus.

a). Jakó, Zsigmond, *Philobiblon transilvan. Studii*, cu o introducere de prof.dr.Virgil Căndeș, București, Editura Kriterion, 1977, p. 392.

b) *Istoria învățământului din România*, vol. I (*De la origini până la 1821*), colectivul de redacție: acad.Ștefan Pascu (redactor responsabil), Anghel Manolache, Gheorghe Pârnuță, Ion Verdeș, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983, p. 123-124; *Istoria Clujului*, sub redacția acad.prof. Ștefan Pascu, Cluj, 1974, p. 146-147; Nicolae Bocșan, *Historique de l'Université de Cluj*, în „Transylvanian Review”, vol. IV, 1995, nr. 1, p. 3.

15. Pentru Franța, Renașterea corespunde, în mare, secolului al XVI-lea, așa cum afirmă o bună parte a cercetătorilor din domeniu. Autorii lucrării *Littérature française. La Renaissance* propun perioada 1480-1624, ceea ce corespunde mai bine, din punctul lor de vedere, Renașterii: prima Renaștere sau cea timpurie (1480-1548), Renașterea propriu-zisă și Reforma (1548-1570) și criza intelectuală (1570-1624). Vezi: Yves Girard, Marc René Jung, *Littérature française. La Renaissance*, vol. I, 1480-1548, Paris, B. Arthaud, 1972; Enea Balmas, *Littérature française. La Renaissance*, vol. II, 1548-1570, Paris, B. Arthaud, 1974; Jacques Morel, *Littérature française. La Renaissance*, vol. III, 1570-1624, Paris, B. Arthaud, 1973. Operele lui Ramus (apărute în epoca Renașterii) pe care le-am găsit în bibliotecile transilvănene au fost tipărite între anii 1554 și 1604.

Bibliography:

***, *Dictionnaire des Lettres françaises. Le seizième siècle / Dictionary of French letters. The sixteenth century*, sous la direction de Georges Grente; collaborateurs: Albert Pauphilet, Louis Pichard, Robert Barroux, Paris, Arthème Fayard, 1951.

***, *Histoire de la littérature française / History of French literature*, Vol. I, coord. by Angela Ion, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1982.

N. N. Condeescu, *Traité d'histoire de la langue française / Treatise on the history of French language*, texte établi et augmenté par Ecaterina Cleynen-Serghiev, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1973.

Elena Damian, *Cartea franceză a Renașterii în fondurile Bibliotecii academice clujene* (II) / *French book from the Renaissance in the funds of the Academic Library from Cluj* (II), în „Biblioteca și cercetarea”, XII, Cluj-Napoca, 1988.

Elena Damian, *Gramatica franceză în epoca Renașterii / French grammar during the Renaissance*, în „Biblioteca și cercetarea”, XVI, Cluj-Napoca, 1992.

P.P. Negulescu, *Filosofia Renașterii / The philosophy of Renaissance*, București, Editura Academiei Române, 2006.